

Ralf Futselaar

Onbemind en onbekend: geheime transporten van gevangenen uit Noordwest Europa

Universitair Docent Sociale Geschiedenis



Das Zuchthaus und Spinnhaus in Hamburg im Jahre 1840

Het Spinn- en Zuchthaus in Hamburg, omstreeks 1840. Uit deze instellingen waren de meeste getransporteerde gevangenen afkomstig. Lithografie van de gebroeders Stuhr. Bron: Wikimedia commons.

Burgemeester Bowne van New York was woedend, en dat zouden de heren Burgemeesters van Hamburg weten ook. In september 1832 plofte er zijn boze brief op de mat:

“...when a sovereign state like the free city of Hamburg thus presumes to violate the implied faith of nations and, under the sanction of her public authorities to send her robbers and incendiaries among us, when our city is made another Botany Bay and seems likely to become a thoroughfare upon which a population too corrupt even the bodies politic of the old world to endure is to be disgorged, it is time for the government to turn its attention seriously to the subject and take order immediately for arresting the tide of abominations which is setting in upon us.”

Hamburg had zich schuldig gemaakt, en niet voor het eerst, aan het deporteren van gevangenen naar de Verenigde Staten. Nu was het in de achttiende en negentiende eeuw niet ongebruikelijk om veroordeelde criminelen vanuit Europa te verschepen naar overzeese gebiedsdelen. Landen als Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk deden dat op grote schaal. Ook tussen de tropische koloniën ontstond een druk verkeer van mensen die om allerlei redenen veroordeeld waren tot dwangarbeid. Deze gedeporteerden waren zeer in trek, vooral nadat de slavernij op veel plekken min of meer was afgeschaft.

Dat Hamburg, en een aantal andere Noord-Duitse en Scandinavische staten, van delinquente burgers af kwamen door ze naar verre oorden te verschepen was dus niet opvallend, maar wel dat die oorden niet onder hun eigen gezag stonden. Koloniale machten waren deze staatjes immers niet. De wens om door deportatie van mensen af te komen kon alleen vervuld worden door ze naar de koloniën van andere landen, of naar recent onafhankelijke staten in de Nieuwe Wereld te sturen.

Dat kon openlijk gebeuren, of in ieder geval met wederzijds goedvinden van de betrokken staten. In de 1920er jaren werden zeker twee scheepsladingen met gedetineerden uit Bremen en Hamburg naar Brazilië gebracht, waar ze tot hun ontzetting prompt werden ingelijfd in het leger van keizer Dom Pedro I. Een paar tuchthuisboeven die de Hamburgers in de achttiende eeuw deporteerden naar Groenland waren daar welkom en functioneerden volgens de autoriteiten ter plaatse heel behoorlijk.

In de meeste gevallen waren Europese schepen met gedetineerden echter verre van welkom. Er zat dan weinig anders op dan de gedetineerden ofwel stiekem aan land te zetten, ofwel de indruk te geven dat het om normale immigranten ging. Vooral in de Verenigde Staten lukte dit enige tijd heel aardig. Toen de Amerikanen echter steeds moeilijker begonnen te doen, werden gedetineerden

op de slecht bewaakte kust van Newfoundland aan land gezet. Daarvandaan wisten ze de weg naar de VS doorgaans makkelijk te vinden. Op eigen houtje, welteverstaan, want eenmaal aan land waren ze in principe vrij.

Koloniale grootmachten zetten gedetineerden steevast in als dwangarbeiders als ze eenmaal in de kolonie waren aangekomen. Deportatie was in die gevallen ook nadrukkelijk een straf op zich. Voor steden als Hamburg was dit geen optie. Doel van de hele operatie was om de kosten van het penitentiair systeem beheersbaar te houden door criminelen domweg te lozen. Dwang was daar niet voor nodig; de meeste gedetineerden waren graag bereid een enkele reis naar de Amerika, maar in voorkomende gevallen ook wel naar Bombay, of desnoods Groenland te aanvaarden, als ze daarmee hun lange gevangenisstraffen, vrijwel altijd aangevuld met zware dwangarbeid, voortijdig konden beëindigen.

Staten en staatjes als Hannover, Bremen en Hamburg, en in de negentiende eeuw ook de stad Kopenhagen, hadden financieel veel te winnen bij de transporten. Hoewel het rechtsgevoel gesust moest worden met wat leugentjes om bestwil, dat het alleen lichte gevallen waren die een overtocht aangeboden kregen, of mensen die hun straf er bijna op hadden zitten, was de ambitie vooral om van dure gevangenen af te komen. Burgemeester Bowne had ook niet helemaal ongelijk toen hij de afgeleverde migranten omschreef als “rovers en brandstichters”. Het schip dat in 1832 aanmeerde op Ellis Island was gevuld met langgestraften, draaideurcriminelen en anderen die door de Hamburgse magistraten als hopeloze gevallen werden gezien.

We weten nog weinig van de trans-Atlantische transporten van gedetineerden door landen die zelf niet over kolonies beschikten. De staten die gevangenen verscheepten schreeuwden dat ook bepaald niet van de daken. In het Deense geval staat vast dat de autoriteiten in de laatste decennia van de negentiende eeuw actief probeerden Amerikaanse diplomaten om de tuin te leiden, maar ook zonder list en bedrog was duidelijk dat de transporten toch beter in stilte konden worden uitgevoerd. Noch de autoriteiten in het ontvangende gebied, noch de eigen bevolking werd actief op de hoogte gebracht.

Nog veel vragen zijn onbeantwoord over dit fenomeen. Vast staat dat vanaf het midden van de achttiende eeuw transporten plaatsvonden en dat ze zeker tot het einde van de negentiende eeuw zijn doorgedaan. Verder onderzoek kan ons leren over de attitudes ten aanzien van criminaliteit en criminelen in de zendende en de ontvangende landen. Deze onbeminde boeven hoeven niet onbekend te blijven.

Verder lezen

Evans, R. J., “Germany’s Convict Exports”, *History Today*, 47, 11 (1997): 11-17.

Krogh, M., *Mod USA med falske pengesedler. Et mikrohistorisk speciale om den danske statssubventionerede udvandring af kriminelle og løsladte fanger til USA*. MA thesis Roskilde University, 2016.

N.n., *Convict Voyages; A global history of convicts and penal colonies* [<http://convictvoyages.org/> bezocht 01-09-2018]